

Петровська О. М.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри управління персоналом і економіки праці
Одеського національного економічного університету*

Petrovska Oksana

*Candidate of Political Sciences,
Docent of the Human Resource Management
and Labor Economics Department at
Odessa National Economic University*

ОЦІНКА ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. У статті розкрито сутність поняття «людський потенціал» як феномену в економічному та суспільному розвитку. Представлено різні інструменти для вимірювання розвитку людського потенціалу. Проведено дослідження різних методологічних підходів до оцінки розвитку людського капіталу. Запропоновано використання відносних показників для об'єктивної оцінки стану та тенденцій розвитку людського потенціалу в регіонах незалежно від їхнього територіального розміщення, структури господарства та чисельності населення. Проаналізовано стан людського потенціалу Одеського регіону за демографічними, освітніми, інтелектуальними, медичними, трудовими, економічними компонентами. На основі проведеного аналізу наведено перспективи розвитку людського потенціалу Одеського регіону та шляхи його подальшого вдосконалення.

Ключові слова: людський потенціал, Одеський регіон, розвиток та оцінка людського потенціалу, людський капітал.

Вступ та постановка проблеми. В Україні розвиток людського потенціалу стає все більш стратегічним напрямом державного управління. Важлива роль у формуванні умов для розвитку людського потенціалу належить регіонам. У зв'язку із цим актуальності набувають проблеми дослідження кількісних, якісних і структурних характеристик потенціалу, а також їх відповідності стратегічним цілям розвитку регіональних соціально-економічних систем. Але, незважаючи на певні здобутки у цій сфері, стан розвитку людського потенціалу вкрай незадовільний. Кількісний склад його різко зменшується, умови та можливості до забезпечення його розвитку не формуються відповідно до потреб суспільного прогресу, а система державного управління не включає розвиток людського потенціалу в коло стратегічних пріоритетів держави та її регіонів, відповідно, не розвинені механізми соціальної відповідальності, відсутня мотивація управлінців до зміни ситуації у цій сфері. Вирішення вищенаведених проблем передбачає розроблення методичних підходів до оцінки стану, напрямів та ефективності використання людського потенціалу в контексті регіональних пріоритетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні питання щодо оцінки людського потенціалу представлені в працях багатьох зарубіжних та вітчизняних учених: П. Марздена, М. та Дж. МакКефрі, А. Сена, М. Уль-Хака, Ф. Кене, У. Петті, К. Гріффіна, Т. Шульца, Г. Беккера, Е. Денісона, Дж. Кендрика, Дж. Коулмана, М.В. Семикіної, А.Д. Федунця, О.А. Грішнєвої, Л.Б. Мартинової, Є.М. Лібанової та ін.

Незважаючи на значну кількість підходів до визначення та оцінки людського потенціалу, сьогодні концепція людського потенціалу поки не має чітких науково обґрунтованих інструментів. Таким чином, проблема визначення та отримання достовірної оцінки людського потенціалу залишається невирішеною.

Метою даної роботи є аналіз сучасних тенденцій та підходів до оцінки людського потенціалу, на основі проведеного аналізу визначення шляхів розвитку людського потенціалу Одеського регіону.

Результати дослідження. Термін «людський потенціал» увійшов у наукову термінологію разом із концеп-

цією людського розвитку на початку 90-х років ХХ ст. Ця категорія охоплює такі риси людини, як потреби, інтереси, рівень життя, рівень здоров'я, загальні та професійні знання, кваліфікацію, мотивацію діяльності, відношення до праці, ініціативність та підприємливість, способи поведінки.

Людський потенціал є найбільш загальним терміном, що характеризує інтелектуальний ресурс суспільства. Він стосується всіх верств населення, спроможних до економічно активної діяльності, й охоплює такі аспекти, як можливості розвитку людського потенціалу, економічної і соціальної діяльності, соціальної взаємодії і взаєморозуміння. Людський розвиток має вирішальний вплив на економічний розвиток держави, а для вимірювання якості людського потенціалу у світовій практиці застосовується Індекс людського розвитку (ІЛР).

Індекс людського розвитку – це зведений показник розвитку людського потенціалу, який характеризує середній рівень досягнень даної країни за двома найважливішими аспектами розвитку людського потенціалу: тривалістю життя та освітою.

Щорічно програма розвитку ООН публікує доклади про розвиток людини, де містяться перелік 177 держав, різні показники їхнього розвитку, індекси людського потенціалу та рейтинги країн. До таких показників належать: очікувана тривалість життя при народженні; рівень грамотності дорослого населення; ВВП на душу населення; коефіцієнт дитячої смертності; зареєстрований рівень материнської смертності; витрати на освіту; середньорічне відхилення індексу споживчих цін; рівень економічної активності жінок; зайнятість населення за галузями економіки; індекс бідності населення; витрати на охорону здоров'я [1].

Країни – члени ООН, для яких щорічно розраховується індекс розвитку людського потенціалу, поділяють на три групи:

1. країни з високим рівнем людського розвитку (ІЛР > 0,800);
2. із середнім (0,500 < ІЛР < 0,799);
3. із низьким (ІЛР < 0,499).

У цілому можна запропонувати таку систему показників оцінки людського капіталу підприємства, які можуть бути використані як вихідні дані для оцінки людського капіталу підприємства: показники кількісних й якісних характеристик персоналу; показники вкладень у людський капітал.

Узагальненим підходом до оцінки людського потенціалу вважається методика, що використовується ООН для визначення індексу людського розвитку. Основними індикаторами для розрахунку індексу людського потенціалу виступають [2]: очікувана тривалість життя при народженні; писемність дорослого населення та валове охоплення всіма видами навчання; величина ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності. Кожний із наведених індикаторів є агрегованим і складається з визначеного переліку показників.

У представленій роботі пропонується використовувати відносні показники, що дадуть змогу об'єктивно оцінити стан та тенденції розвитку людського потенціалу в регіонах незалежно від їхнього територіального розміщення, структури господарства та чисельності населення.

Фаза реалізації людського потенціалу охоплює широке коло показників, які в сукупності характеризують стан ринку праці, ефективність використання трудових ресурсів та людського потенціалу та їхній вплив на економічний розвиток регіону. Формалізовані показники оцінки реалізації людського потенціалу регіону нами об'єднано у три групи: *трудова компонента*, що характеризує стан та кон'юнктуру ринку праці; *економічна компонента* спрямована на обчислення економічного ефекту від використання робочої сили та її вплив на економіку регіону; *ринкова компонента*, що визначає потенційні здатності споживчого потенціалу населення.

Характеризуючи людський потенціал області, слід зазначити, що Одещина є приморським та прикордонним регіоном України, який розташований на перетині найважливіших міжнародних шляхів і має при цьому найбільшу серед областей України територію (33,4 тис. кв. км) [6].

Населення: чисельність, склад. Аналіз демографічної ситуації в Одеській області за 2012–2017 рр. свідчить

про існування негативних тенденцій, зокрема скорочення чисельності наявного населення. В області середня очікувана тривалість життя при народженні протягом 2012–2016 рр. коливалася: у чоловіків – 65,5–66,4 роки, у жінок – 74,5–75,2 роки.

Ринок праці. Для ринку праці Одеської області в 2017 р. стали характерними негативні тенденції попередніх років, а саме: зменшення зайнятості населення віком 15–70 років за методологією Міжнародної організації праці, а також відповідне збільшення безробіття (рис. 1).

Рівень безробіття від економічно активного населення віком 15–70 років у 2014–2017 рр. у цілому збільшився з 6,5% у 2015 р. до 7,1% у 2017 р., проте він стабільно менший за середній показник по Україні (рис. 2).

Доходи населення. Рівень життя населення в регіоні можна оцінювати за таким показником, як середньомісячна заробітна плата. У січні 2018 р. розмір середньої номінальної заробітної плати штатних працівників підприємств, установ, організацій (із кількістю працюючих 10 осіб і більше) становив 7 228 грн. і порівняно з відповідним періодом 2017 р. збільшився на 27,6%.

Наука та освіта. Систему закладів загальної середньої освіти утворюють 860 освітніх навчальних закладів різних типів і форм власності. У 2016/2017 навчальному році цей показник становив 871 заклад, у 2015/2016 н. р. – 884 (табл. 1).

Створення опорних шкіл. Створення опорних шкіл є першим кроком для розвитку сучасної якісної освіти в області. Станом на 2017 р. мережа опорних шкіл налічує 25 шкіл, що становить 100% від запланованого. За рейтинговими показниками Міністерства освіти і науки України щодо створення опорних закладів, Одеська область посідає одне з перших місць в Україні.

Стан оптимізації мережі професійно-технічних навчальних закладів. Професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації учнів та слухачів в Одеській області здійснюють 39 закладів професійної (професійно-технічної освіти) (у 2015, 2016 рр. – 42 заклади ПТО (із них дві філії)). У 2017 р. проведено оптимізацію професійно-технічних навчальних закладів м. Білгород-Дністровський;

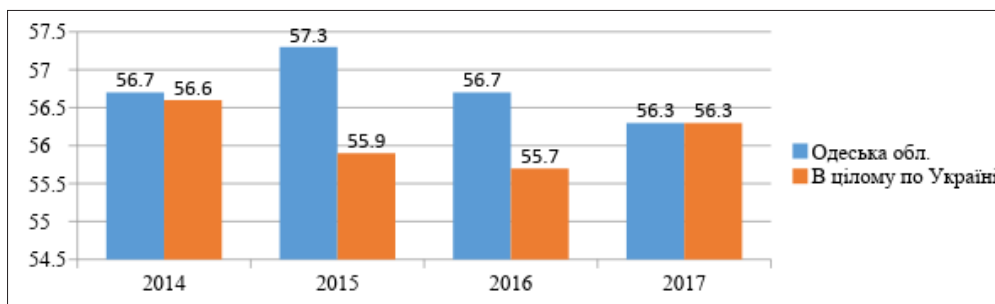

Рис. 1. Рівень зайнятості населення, % від усього населення Одеської області, 2014–2017 рр.

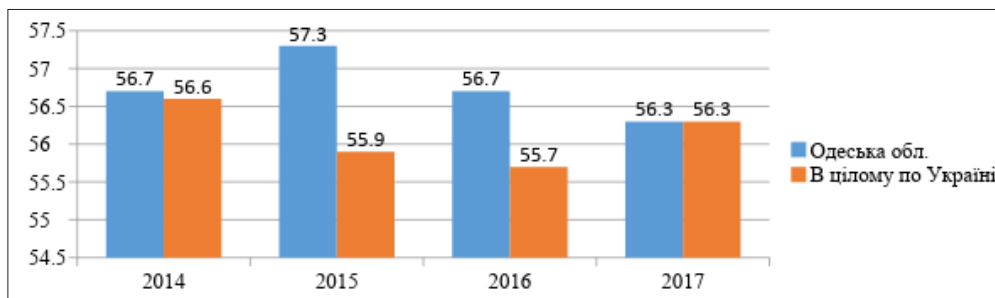

Рис. 2. Рівень безробіття населення, % від усього населення Одеської області, 2014–2017 рр.

Інформація щодо загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів

Навчальний рік	Кількість загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів	Кількість загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів із чисельністю до 100 учнів	% до загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів I–III ступенів
2015-2016	588	80	13,6
2016-2017	581	81	13,9
2017-2018	577	75	13

проведено реорганізацію Іванівської філії ДНЗ «Цебриківський професійний аграрний ліцей» шляхом припинення діяльності; проводиться робота зі створення багатофункціонального Північного центру професійно-технічної освіти.

У 2017 р. кількість випускників професійно-технічних закладів становила 7 906 осіб. Із загальної кількості випускників працевлаштована за професією 7 351 особа, що становить 93%. Окрім того, 319 випускників продовжили навчання у закладах вищої освіти, 35 осіб призвані на військову службу.

Дошкільна освіта. В області постійно здійснюються заходи щодо розвитку мережі закладів дошкільної освіти. Але мережа залишається недосконалою та не забезпечує права всіх дітей на дошкільну освіту. У черзі на влаштування перебуває 8,4 тис. дітей, із них майже 4 тис. у м. Одесі.

Станом на 01.01.2018 мережа закладів дошкільної освіти становить 849 закладів різних типів та форм власності, де здобувають дошкільну освіту 77,8 тис. дітей, що становить 78% дітей віком від 3 до 5(6) років. За останні три роки мережа збільшилася на 14 одиниць.

Культура. У 2017 р. облдержадміністрацією вжито заходів щодо реалізації обласної комплексної програми «Культура Одещини – 2017–2019 роки». Виплачено 10 стипендій творчим працівникам похилого віку, дві стипендії ім. М. Огренича для молодих вокалістів та 10 стипендій ветеранам культосвітньої роботи, чотири обласні музичні премії імені Юрія Кузнецова.

Охорона здоров'я. Протягом останніх трьох років (2015–2017) загальна кількість закладів охорони здоров'я скоротилася і на початок 2018 р. нараховує 168 установ, у тому числі за рахунок місцевих бюджетів утримується 156 закладів. Таке суттєве зменшення кількості медичних установ в області пов'язане з реорганізаційними заходами щодо зміни підпорядкування установ.

Стан здоров'я населення регіону погіршується. За останні п'ять років відбувалося послідовне зростання показників захворюваності серед усього населення області.

На основі проведеного аналізу нами наведено перспективи розвитку людського потенціалу Одеського регіону та шляхи його подальшого вдосконалення.

Зайнятість населення та ринок праці. Основне завдання регіональної політики для розвитку сфери зайнятості – сприяти працевлаштуванню та раціональній суспільно-корисній зайнятості працездатного населення і запобігати масовому безробіттю шляхом здійснення активної політики на ринку праці та надання соціальної та матеріальної підтримки громадянам, що потребують соціального захисту.

Пріоритетні напрями на подальші роки:

- розширення сфери застосування праці та стимулювання зацікавленості роботодавців у створенні нових робочих місць;

- підвищення професійного рівня та конкурентоспроможності економічно активного населення;

- підвищення мобільності робочої сили на ринку праці та вдосконалення регулювання трудової міграції;

- сприяння зайнятості громадян, які потребують соціального захисту і нездатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці;

- сприяння зайнятості громадян, які переміщуються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції і демобілізованих військовослужбовців учасників антитерористичної операції;

- розширення обсягів професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації за сучасними технологіями на базі Одеського центру професійно-технічної освіти державної служби зайнятості;

- збільшення фінансування організації громадських робіт за рахунок коштів місцевих бюджетів до обсягів фінансування з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Доходи населення. Основними пріоритетними напрямами розвитку області у 2018 р., як і в минулі роки, буде підвищення середньомісячної заробітної плати в області до загальноукраїнського рівня та погашення заборгованості із заробітної плати.

Соціальне забезпечення. Основним пріоритетним напрямом буде забезпечення гарантованого рівня та якості життя, соціального захисту малозабезпечених, пільгових верств населення, учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщених осіб.

Очікувані результати:

- своєчасне надання цільової адресної допомоги малозабезпеченим верствам населення та сім'ям, які опинилися у скрутних життєвих обставинах;

- своєчасне надання одноразової додаткової адресної матеріальної допомоги багатодітним сім'ям, які виховують п'ять і більше неповнолітніх дітей (у віці до 16 років);

- своєчасне надання щоквартальної підтримки сім'ям, які виховують дітей із розумовою відсталістю;

- своєчасне надання матеріальної допомоги на оздоровлення в санаторіях Одещини осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи I та II категорій, ветеранів війни, інвалідів загального захворювання, дітей-інвалідів та інвалідів з дитинства у супроводі одного з батьків (за необхідності);

- забезпечення житлом осіб, які перемістилися з тимчасово окупованих територій та районів проведення антитерористичної операції на Сході України.

Охорона здоров'я. Пріоритетні напрями на подальші роки:

- виконати вимоги до реформування первинної медичної допомоги шляхом упровадження моделі національного медичного страхування;

- продовжити подальше вдосконалення роботи єдиної системи екстреної медичної допомоги, укомплектування спеціалістами бригад ШМД відповідно до встановлених нормативів, забезпечення їх матеріально-технічним оснащенням.

Освіта. Основними завданнями області на наступні роки є формування доступної та якісної системи регіональної освіти і виховання, що відповідає вимогам суспільства та динамічно розвивається, її інтеграція в

європейський і світовий освітній простір, підвищення компетентності та кваліфікації педагогічних кадрів.

Пріоритетні напрями на наступний рік:

– ліквідація відмінності рівня освіти в містах та сільській місцевості;

– надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами;

– оновлення сучасною комп'ютерною технікою класів та предметних кабінетів;

– удосконалення навчально-методичного та ресурсного забезпечення вивчення мов національних меншин, поповнення бібліотечних фондів навчальних закладів;

– удосконалення системи безперервного підвищення кваліфікації викладачів;

Підтримка сім'ї, дітей та молоді. У наступному році основні завдання регіональної політики підтримки сім'ї, дітей та молоді орієнтовані на здійснення комплексних заходів щодо формування ціннісної орієнтації населення на сімейний спосіб життя, відродження національних традицій багатодітності, на всебічну підтримку і розвиток сімей із дітьми, протидію асоціальним проявам у функціонуванні сім'ї та в молодіжному середовищі, сприяння соціальному становленню молоді.

Пріоритетні напрями на наступний рік:

– здійснення заходів, спрямованих на відродження національно-патріотичного виховання, утвердження громадянської свідомості й активної життєвої позиції молоді;

– популяризація здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я;

– здійснення заходів, спрямованих на працевлаштування молоді;

– запобігання сирітству, жорстокому поводженню з дітьми, насильству в сім'ї стосовно дітей;

Культура. У 2018 р. основною метою управління культури, національностей, релігій та охорони об'єктів культурної спадщини обласної державної адміністрації буде підвищення ролі культури в побудові демократичного громадянського суспільства, зміцнення та примноження культурного потенціалу регіону, створення сучасних закладів культури, сприяння інтеграції регіону в світовий культурний та інформаційний простір.

Висновки. Поняття «людський потенціал» усе частіше використовується в сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових публікаціях. Воно більш глибоко, ніж поняття «людські ресурси», дає змогу характеризувати соціально-економічні, культурні, екологічні та інші аспекти умов життя людини. Але разом із тим існуючі підходи до визначення змісту поняття «людський потенціал» звужують його смислове навантаження. У наведеній статті зазначено, що нині існують різні методи оцінки людського потенціалу, запропоновані як вітчизняними, так і зарубіжними вченими.

На основі проведеного аналізу сучасного стану людського потенціалу Одеського регіону можна зробити висновок, що однією з головних проблем є проблема зайнятості населення та стан ринку праці. Виходячи із цього, основними завданнями регіональної політики для розвитку сфери зайнятості можна вважати сприяння працевлаштуванню та раціональній суспільно-корисній зайнятості працездатного населення і запобігання масовому безробіттю шляхом здійснення активної політики на ринку праці та надання соціальної та матеріальної підтримки громадянам, що потребують соціального захисту.

Список використаних джерел:

1. Прушківська Е. Походження, сутність та розвиток людського капіталу в умовах сучасних ринкових перетворень. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 1(79). С. 196–201.
2. Human development report 2016. Human Development Reports : веб-сайт. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2016_human_development_report.pdf (дата звернення: 19.07.2018).
3. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків : колективна науково-аналітична монографія / за ред. Е.М. Лібанової ; Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України ; Держстат України. Київ, 2010. 496 с.
4. Marsden P., Caffrey M., McCaffery J. Human Resources Management Assessment Approach. CapacityPlus IntraHealth International : web-site. URL: <https://www.intrahealth.org/sites/ihweb/files/files/media/humanresourcesmanagementassessmentapproach/hrmassessmentapproach.pdf> (дата звернення: 05.08.2018).
5. Мартинова Л.Б. Сутнісна характеристика людського потенціалу. *Оцінка людського потенціалу: регіональний аналіз і прогноз* : монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. В.М. Нижника. Хмельницький, 2015. С. 143–145.
6. Офіційний сайт Одеської обласної державної адміністрації. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/> (дата звернення: 13.07.2018).
7. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 13.07.2018).
8. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Одеської області на 2018 рік. *Офіційний сайт Одеської обласної державної адміністрації*. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5a81b1d23efcd.pdf> (дата звернення: 10.08.2018).

ОЦЕНКА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ОДЕССКОГО РЕГИОНА

Аннотация. В статье раскрыта сущность понятия «человеческий потенциал» как феномена в экономическом и общественном развитии. Представлены различные инструменты для измерения развития человеческого потенциала (Индекс человеческого развития и Индекс человеческого потенциала). Проведено исследование различных методологических подходов к оценке развития человеческого капитала. Предложено использование относительных показателей для объективной оценки состояния и тенденций развития человеческого потенциала в регионах независимо от их территориального размещения, структуры хозяйства и численности населения. Проанализировано состояние человеческого потенциала Одесского региона по демографическим, образовательным, интеллектуальным, медицинским, трудовым, экономическим компонентам. На основе проведенного анализа приведены перспективы развития человеческого потенциала Одесского региона и пути его дальнейшего совершенствования.

Ключевые слова: человеческий потенциал, Одесский регион, развитие и оценка человеческого потенциала, человеческий капитал.

EVALUATION OF THE HUMAN POTENTIAL OF THE ODESSA REGION

Summary. The analysis of the human potential current trends and approaches to the assessment of human potential, the disclosure of the essence of human potential. Today, the state of development of human potential is extremely unsatisfactory. Its quantity decreases sharply, the conditions and possibilities to ensure its development are not formed in accordance with the needs of social progress, and the system of public administration does not include the development of human potential in the range of strategic priorities of the state and its regions, and accordingly there are no developed mechanisms of social responsibility, there is no motivation managers to change the situation in this area. The solution of the above-mentioned problems involves the development of methodological approaches to assessing the state, trends and effectiveness of human potential use in the context of regional priorities. The author presents various tools for measuring human development (the Human Development Index and the Human Potential Index). The article explores various methodological approaches for assessing the development of human capital. The use of relative indicators is proposed with the objective of an objective assessment of the state and trends in the development of human potential in the regions, regardless of their territorial location, economic structure and population. The article analyzes the state of the human potential of the Odessa region in terms of the following components: demographic, educational, intellectual, medical, labor, and economic. The development of human potential is becoming more and more a strategic direction of public administration in Ukraine. An important role in shaping the conditions for the development of human potential belongs to the regions. In connection with this actuality acquire the problems of research quantitative, qualitative and structural characteristics of the potential, as well as their compliance with the strategic goals of the development of regional socio-economic systems. On the basis of the analysis, prospects for the development of the human potential of the Odessa region and ways for its further improvement are given.

Key words: human potential, Odessa region, development and evaluation of human potential, human capital.